

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

***ЗАХАРОВ Олександр Іванович**, к.е.н., професор,
директор навчально-наукового
інституту менеджменту безпеки
Університету економіки та права „КРОК”*

Сучасна світова економіка характеризується високим рівнем нестабільності і невизначеності процесів, які в ній відбуваються. Всі ці процеси роблять сильно впливають на стан національних економік. Це обумовлено, в першу чергу, їх відкритістю і високим рівнем інтегрованості в світову економіку. З одного боку, такий стан національних економік дає їм великі можливості для економічного розвитку, а з іншого, об'єктивно формує нові загрози економічній безпеці, викликані в першу чергу посиленням конкуренції з боку провідних світових виробників.

На діяльність вітчизняних підприємств впливають не тільки процеси глобалізації економіки. Не менш складні і не до кінця зрозумілі процеси євроінтеграції України. Безумовно, з одного боку вони дають нові можливості для розвитку вітчизняних підприємств і в цілому економіки України. І в той же час несуть серйозні загрози не тільки для їх успішної діяльності та економічної безпеки, а й самому існуванню через низьку конкурентоспроможність продуктів, що вони випускають.

Економічна безпека підприємства - це категорія, яка характеризує ступінь адекватності реального стану функціональних складових економіки підприємства (фінансів, технологій, технічного оснащення, персоналу та інших) параметрам, що забезпечує його стабільну роботу і отримання запланованого прибутку [4].

Забезпечення економічної безпеки в сучасних умовах є пріоритетним завданням керівників підприємств і їх власників. Цю діяльність необхідно здійснювати з урахуванням ряду внутрішніх і зовнішніх факторів, які мають пряме і сильний вплив на діяльність вітчизняних підприємств.

До зовнішніх факторів, які значно впливають на стан економічної безпеки підприємств в даний час і здатні на неї впливати в найближчій і віддаленій перспективі відносяться:

- Процеси глобалізації світової економіки. Це дуже складні і не завжди зрозумілі процеси. З одного боку, вони дають нові можливості для розвитку підприємств, через вільний вихід на світові ринки, а з іншого несуть серйозні загрози для їх економічної безпеки через посилення міжнародної економічної конкуренції.
- Активні євро інтеграційні процеси, які з одного боку відкривають європейський ринок для українських виробників, а з іншого боку формують серйозні загрози для вітчизняних підприємств у зв'язку з об'єктивно зростающою конкуренцією.
- Кризовий стан вітчизняної економіки. Дуже складно розвивати бізнес в умовах нестабільної економіки, коли важко знайти надійних партнерів по веденню бізнесу, а найголовніше платоспроможних споживачів продукту, що випускається підприємством.
- Високий рівень корупції. Головна небезпека корупції полягає в тому, що вона порушує всі закони і традиції ринкової економіки. Не дає в повній мірі реалізувати всі ті можливості, які вона дає для розвитку держави, економіки, підприємств і особистості. Одним з її негативних наслідків є те, що частка малого та середнього бізнесу в ВВП країни всього 5 відсотків і в той же час в розвинених країнах вона сягає 60 - 70 відсотків.
- Високий рівень організованої злочинності в сфері економіки. Вітчизняним підприємствам доводиться здійснювати свою діяльність в умовах постійних загроз пов'язаних з рейдерськими захопленнями,

замовних вбивств власників і керівників підприємств, діями недобросовісних чиновників, шахрайством та інших.

До внутрішніх факторів, які впливають на діяльність підприємств і їх економічну безпеку відносяться:

- Система управління підприємствами. Від ефективності управління в значній мірі залежить їх успішна робота, розвиток і в кінцевому підсумку економічна безпека. І навпаки, помилки в управлінні можуть призвести не тільки до серйозних економічних втрат, а й до руйнування підприємств і втрати бізнесу. Ефективне управління дозволяє вибрати оптимальний напрямок ведення бізнесу, розробити правильну стратегію і успішно її реалізувати.
- Персонал підприємства або іншими словами його людський капітал відіграє значну роль у забезпеченні стабільної роботи, розвитку і економічної безпеки. Від рівня кваліфікації, мотивації сумлінно і творчо працювати в значній мірі залежить успішне ведення бізнесу, розробка та впровадження інновацій і в кінцевому підсумку економічна безпека підприємств.
- Технічне оснащення і технології підприємства. Від рівня технічної оснащеності і технологій в кінцевому підсумку залежить якість, собівартість і в кінцевому підсумку конкурентоспроможність випускається підприємством продукту. А значить і його економічна безпека.
- Загальна організація, технологічна і трудова дисципліна. Ці фактори прямо впливають на ефективність виробничої діяльності, в тому числі на продуктивність праці і якість виробленого продукту. Він повинен містити інноваційні рішення, бути якісним, собівартість його повинна задовольняти економічні інтереси підприємства, а ціна - споживачів. Від якості і вартості продукту залежить його затребуваність на ринку і конкурентоспроможність.

- Корпоративна культура. Людський капітал підприємства може бути реалізований повною мірою для розвитку бізнесу тільки в тому випадку якщо буде створена на підприємстві доброзичлива і комфортна для роботи атмосфера. Шанобливе ставлення до співробітників з боку керівників підприємства в поєднанні з продуманими заходами морального і матеріального заохочення здатне створити творчу обстановку і мотивувати персонал на сумлінне виконання своїх функціональних обов'язків.
- Служба безпеки. Повинна стати основою системи економічної безпеки. Для цього вона повинна мати відповідну організаційну структуру, чітко визначені функції і завдання, висококваліфікований персонал і сучасне технічне оснащення.

Сучасна система економічної безпеки вітчизняних підприємств повинна повною мірою і об'єктивно враховувати ці чинники. Традиційні підходи до побудови систем економічної безпеки в умовах нових реальностей в економіці не завжди можуть бути адекватними тим загрозам і ризикам, які в даний час формуються в економіці.

Забезпечення економічної безпеки підприємств України в період активізації євро інтеграційних процесів є пріоритетним завданням, як самого бізнесу, так і органів державної влади, які відповідають за національну економіку і її безпеку. Це обумовлено тим, що інтеграція в ЄС дасть не тільки нові можливості для розвитку економіки України, але створить серйозні загрози, пов'язані з високим рівнем конкуренції, в основі якої лежить висока якість товарів, що випускаються в країнах Європейського Союзу. У цих умовах успішна робота і розвиток українських підприємств в значній мірі залежить від здатності адаптуватися до стандартів європейського ринку. А це означає, що якість і ціна продукції, що випускається, повинні відповідати аналогічній продукції, що випускається підприємствами країн, входять до євро союз, а також тієї продукції, яка традиційно поставляється до євросони провідними світовими виробниками з інших світових економічних центрів, в тому числі, з

США, Китаю, Південної Кореї, Японії. Досягти успіху на європейському ринку можна тільки в тому випадку, якщо продукція українських підприємств зможе успішно конкурувати з продукцією провідних світових виробників. Це наслідок глобалізації світової економіки, яка створила умови для вільного переміщення товарів, послуг, фінансів і технологій. В результаті відбулося насичення європейського ринку високоякісними продуктами. І як наслідок такого розвитку світової економіки, серйозною проблемою для всіх товаровиробників стала жорстка міжнародна економічна конкуренція, яка загострила боротьбу за споживача продукції, що випускається в глобальному масштабі. Ситуація для вітчизняних підприємств ускладнюється ще й тим, що їм доводиться здійснювати свою діяльність в умовах економічної кризи. В результаті на них сильно впливає значне число несприятливих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Все це необхідно в повному обсязі враховувати при організації діяльності спрямованої на протидію загрозам економічної безпеки підприємств.

У цих умовах для того, щоб вітчизняні підприємства успішно працювали і не понесли економічні втрати в процесі входження в єврозону необхідно здійснити ряд серйозних підготовчих заходів.

Особливу увагу керівники підприємств повинні звернути на забезпечення економічної безпеки, як основу стійкої роботи і розвитку в умовах нестабільної економіки. З огляду на високий рівень невизначеності процесів протікають в економіці, а також багато векторний характер існуючих загроз, необхідно впроваджувати системний підхід для здійснення протидії їм. На основі впровадження інноваційних рішень необхідно створити ефективні, інтелектуальні системи економічної безпеки, здатні адекватно протидіяти існуючим та можливим загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Системний підхід передбачає розгляд забезпечення економічної безпеки підприємства як складний вид діяльності, що включає багато окремих напрямків, які пов'язані між собою і становлять єдине ціле. До основних

напрямів діяльності системи економічної безпеки підприємств відноситься захист інформації, фінансів, території, виробничих і адміністративних будівель і споруд, засобів виробництва, готової продукції та сировини, комерційної таємниці та інтелектуальної власності, фінансів, транспортних засобів, персоналу.

Важливим напрямком в діяльності системи економічної безпеки має стати налагодження і постійна підтримка партнерських відносин з органами державної влади та правоохоронними органами України.

Особливу увагу в сучасних умовах система економічної безпеки повинна звертати на створення і підтримання сприятливих умов для ведення бізнесу через налагодження взаємодії з органами державної влади, правоохоронними органами з метою протидії організованим злочинності у сфері економічної діяльності (корупції, рейдерських захоплень і т.д.) і підтримки партнерських відносин з суб'єктами недержавної системи безпеки. Успішна діяльність системи економічної безпеки по всіх перерахованих напрямках дозволить підприємству не тільки стабільно працювати в умовах економічної кризи, але може створити передумови для його розвитку. Тому сучасна система економічної безпеки підприємства складна як за структурою, так і за напрямками діяльності. Складність структури системи економічної безпеки зумовлена необхідністю використання всіх внутрішніх і зовнішніх ресурсів підприємств для протидії існуючим небезпекам і загрозам для їх діяльності в умовах нестабільної економіки. Без цього сучасним загрозам і небезпекам в сфері економіки протистояти практично неможливо. Для цього необхідно не тільки оптимально визначити всі необхідні ресурси, але що не менш важливо, створити правову базу для їх використання, а також ефективні механізми управління і взаємодії. Це обумовлено тим, що в період глобалізації економіки система економічної безпеки підприємств повинна протидіяти загрозам і небезпекам, які мають безліч різновидів, формуються в різних середовищах і відрізняються різним ступенем впливу на діяльність підприємства і його економічну безпеку. Для протидії цим загрозам необхідно використовувати всі

внутрішні і зовнішні ресурси підприємства, а не тільки можливості його штатного підрозділу економічної безпеки. Системний підхід як раз і дозволяє це зробити.

В даний час серед вчених і практиків у сфері безпеки існують різні точки зору на зміст поняття «система економічної безпеки підприємства». З огляду на те, що в сучасних умовах забезпечити захист підприємств можливо лише за підтримки влади, слід розглядати систему економічної безпеки підприємств не з позиції використання для її побудови тільки їх внутрішніх ресурсів, а значно ширше виходячи за рамки власне підприємств.

Система економічної безпеки підприємства повинна мати чітку структуру, яка повинна включати всі внутрішні підрозділи підприємства, які можна задіяти з метою проведення заходів з комплексного протидії існуючим та можливим загрозам. Всі елементи системи економічної безпеки повинні бути взаємопов'язані і координувати свою діяльність через механізм взаємодії. Враховуючи те, що загрози для діяльності підприємства завжди існують і при цьому під впливом процесів, які відбуваються в економіці, постійно змінюються, система економічної безпеки підприємства повинна, по – перше, функціонувати постійно, а по - друге безперервно розвиватися, щоб адекватно протидіяти як існуючим так і новим небезпекам і загрозам.

Забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах вимагає значних ресурсів, в тому числі адміністративних, правових, інтелектуальних, фінансових, матеріально-технічних та інших. У повному обсязі забезпечити всі потреби системи економічної безпеки складно, а точніше практично неможливо. Це означає, що в її діяльності повинні бути пріоритети. Система безпеки повинна здійснювати свою діяльність цілеспрямовано. Концентрувати свої зусилля на головних напрямках в першу чергу на тих, де формуються найбільш серйозні загрози для діяльності підприємства і його економічної безпеки. З огляду на високий рівень невизначеності процесів в економіці у системи економічної безпеки завжди повинні бути альтернативні напрямки діяльності та розвитку.

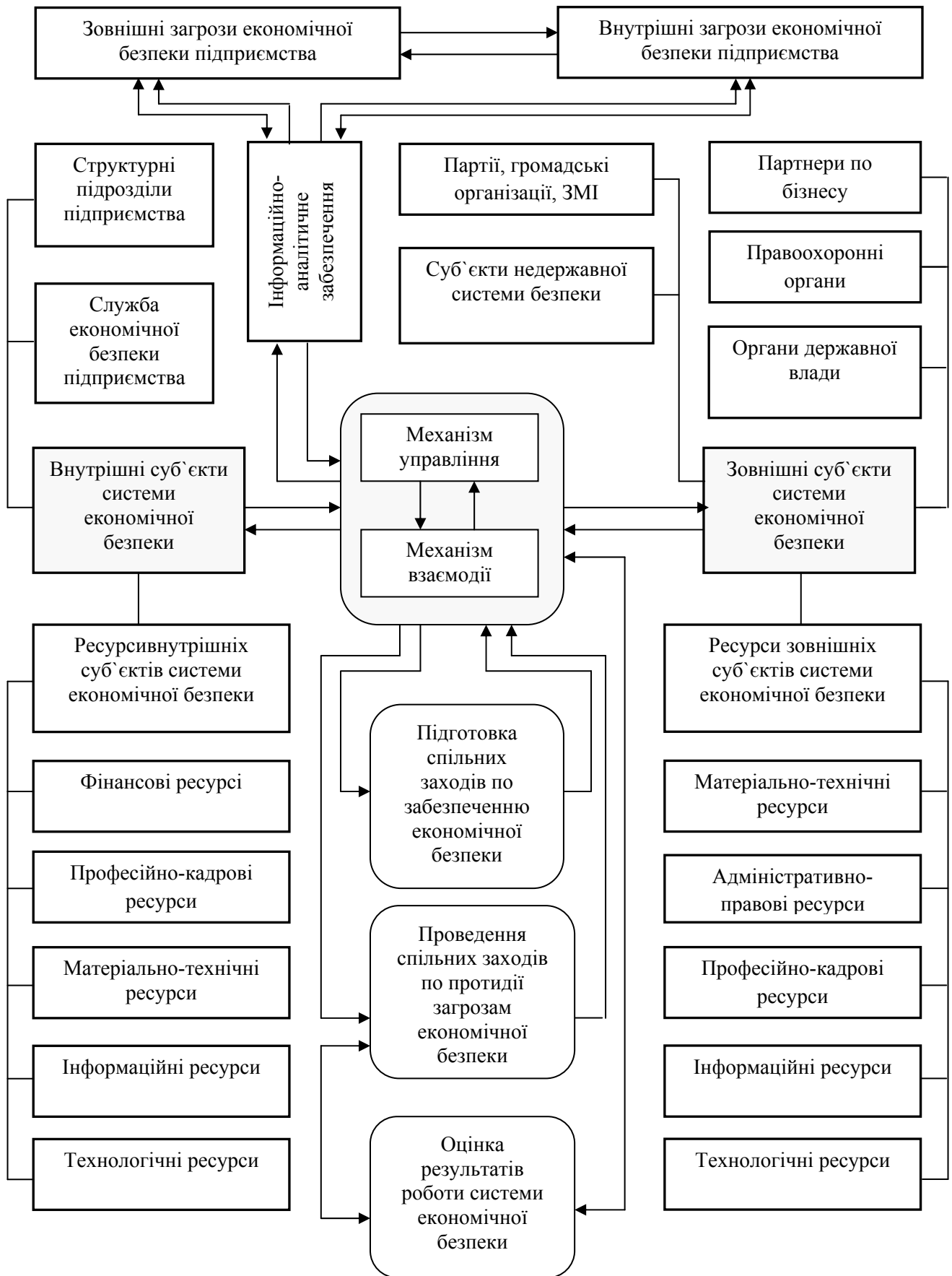

Рис. 1. Модель системи економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором

Система економічної безпеки підприємства в сучасних умовах може бути ефективною тільки в тому випадку, якщо буде включати дві підсистеми - внутрішню і зовнішню. Модель подібної системи економічної безпеки підприємства показана на рисунку 1.

Даний підхід до побудови системи економічної безпеки підприємства дозволяє розглядати її як «сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділених відповідними функціями і правовими повноваженнями, що мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки» [4].

В якості внутрішньої підсистеми системи економічної безпеки підприємства слід розглядати всі його структурні підрозділи. Це дозволить використовувати для протидії небезпекам і загрозам економічної безпеки всі наявні на підприємстві ресурси, в тому числі фінансові, адміністративні, матеріально-технічні, інтелектуальні, правові та інші. І в першу чергу, в повній мірі задіяти для протидії факторам небезпек і загроз весь людський капітал підприємства - знання, вміння і навички всього персоналу, а не тільки співробітників штатного підрозділу економічної безпеки. Це дозволить ефективно протидіяти небезпекам і загрозам у всіх тих сферах, які впливають на діяльність підприємств. До цих сфер належать: правова, конкурентна, фінансова, взаємовідносин з органами влади та правоохоронними органами, техніко-технологічна, персоналу, взаємовідносин зі споживачами продуктів підприємства, інформаційна та інші.

Внутрішня підсистема є основою системи економічної безпеки підприємства. На неї покладаються основні завдання по створенню безпечних, сприятливих умов для стабільної роботи і розвитку підприємства. Рішення

щодо створення системи економічної безпеки на підприємстві приймає його керівник або власник.

Формування вигляду внутрішньої підсистеми системи економічної безпеки залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів в тому числі:

- рівня існуючих загроз економічній безпеці підприємства і можливості появи нових, в найближчій і у віддаленій перспективі;
- наявності на підприємстві необхідних ресурсів, які можна задіяти в системі економічної безпеки;
- позиції керівників підприємства щодо того, якою має бути система економічної безпеки підприємства;
- наявності законодавчої бази, яка регламентує діяльність у сфері безпеки;
- наявності добре підготовлених фахівців в сфері безпеки.

При формуванні внутрішньої підсистеми системи економічної безпеки підприємства необхідно визначити:

- основні завдання щодо забезпечення економічної безпеки, які буде вирішувати внутрішня підсистема системи економічної безпеки підприємства;
- технології для протидії зовнішнім і внутрішнім небезпекам і загрозам економічної безпеки;
- матеріально - технічні ресурси, які необхідні для ефективної діяльності з протидії зовнішнім і внутрішнім небезпекам і загрозам для діяльності підприємства;
- структуру, функції, кількісно - якісні параметри персоналу, матеріально - технічне оснащення служби економічної безпеки підприємства, як головного структурного елемента системи економічної безпеки підприємства та його економічної безпеки;
- визначити місце і роль кожного структурного підрозділу підприємства в системі його економічної безпеки;
- механізми управління системою економічної безпеки;

- механізми взаємодії служби економічної безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства при підготовці і проведенні спільних заходів щодо забезпечення економічної безпеки;
- інформаційно - аналітичне забезпечення діяльності, як всієї системи економічної безпеки, так і кожного окремого елемента системи;
- визначити правові основи діяльності системи економічної безпеки підприємства.

В умовах глобалізації, економічної кризи і складних євро інтеграційних процесів особливу роль у створенні сприятливих умов для роботи вітчизняних підприємств відіграють зовнішні суб'єкти системи економічної безпеки. Їх умовно можна назвати зовнішньою підсистемою системи економічної безпеки підприємства.

Зовнішня підсистема системи економічної безпеки підприємства включає представників тих інститутів держави, які за своїм призначенням повинні забезпечувати економічну безпеку держави, а також суб'єкти недержавної системи безпеки, системи безпеки партнерів по бізнесу, суспільно-політичні організації, засоби масової інформації та незалежних журналістів, активістів громадянського суспільства. Головною метою зовнішньої підсистеми економічної безпеки є створення сприятливих умов для стабільної роботи, розвитку та забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств.

Це обумовлено тим, що в умовах глобалізації та економічної кризи без підтримки держави вітчизняним підприємствам складно успішно здійснювати свою економічну діяльність як в середині країни, так і за її межами. Тому вся внутрішня і зовнішня політика держави має бути спрямована на підтримку вітчизняних товаровиробників. Усередині країни повинні бути створені всі умови для розвитку вітчизняного бізнесу. В першу чергу, малого і середнього.

Особливу роль в забезпеченні економічної безпеки підприємств відіграє економічний блок уряду, а також правоохоронні органи країни. Вони відповідають за створення і підтримання сприятливих і безпечних умов для ведення бізнесу. В поле їх діяльності знаходиться розробка і прийняття законів,

які регулюють економічну діяльність в нашій країні. Не менш важливим напрямком в їх діяльності є створення умов, при яких закони, що регламентують економічну діяльність, дотримувалися всіма суб'єктами господарської діяльності, а також державними службовцями, які працюють в економічній сфері. В даний час найважливішими завданнями зовнішньої підсистеми системи економічної безпеки підприємства є боротьба з корупцією, яка представляє собою одну з найбільш серйозних загроз економічній безпеці прямим наслідком, якої є викривлення законів ринкової економіки. В результаті звичайна конкуренція перетворюється в недобросовісну конкуренцію, в умовах якої не може успішно розвиватися малий і середній бізнес.

Без зовнішньої підсистеми системи економічної безпеки практично неможливо протидіяти організованій злочинності в економічній сфері. В першу чергу, це стосується захисту підприємств від рейдерських захоплень, а також організації протидії іншим злочинним технологіям, які використовують в даний час організовані злочинні угруповання. Ті, хто має на меті не тільки захоплення приватної власності, але також становлять загрозу життю і здоров'ю керівників підприємств, членам їх сімей, і персоналу підприємств.

В умовах глобалізації розвиток вітчизняних підприємств можливий лише за умови тісної їх взаємодії із зарубіжними партнерами, без яких неможливе технічне переоснащення підприємств, впровадження сучасних інноваційних технологій, і в підсумку успішний вихід зі своєю продукцією на закордонні ринки.

Зовнішньоекономічна діяльність в значній мірі залежить від роботи міністерства закордонних справ по створенню дружніх, партнерських відносин з зарубіжними країнами, в першу чергу, з тими, де українські підприємства здійснюють свою зовнішньоекономічну діяльність. Без створення режиму найбільшого сприяння для вітчизняного бізнесу складно здійснювати ефективну зовнішньоекономічну діяльність, а значить забезпечувати економічну безпеку, як держави, так і окремих підприємств.

В сучасних українських умовах органи державної влади мають досить великі можливості щодо забезпечення безпеки бізнесу. Особливо в таких сферах як протидія організований злочинності, корупції, недобросовісної конкуренції, фінансових махінацій, інформації та інших. Дуже важливо забезпечити ефективну взаємодію органів державної влади та бізнесу в системі економічної безпеки підприємств. Для цього доцільно створити відповідні механізми і в першу чергу, механізм узгодження інтересів влади і бізнесу. В якості такого механізму можна розглядати «сукупність механізмів управління та взаємодії, правових засад та принципів здійснення спільних дій, в рамках своїх повноважень, суб'єктів влади і бізнесу, спрямованих на створення сприятливих умов для стабільної роботи, розвитку та забезпечення економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності»[5].

Важливою складовою зовнішньої підсистеми системи економічної безпеки підприємства являються його партнери по бізнесу. Це обумовлено тим, що вони об'єктивно зацікавлені в стабільній роботі підприємства, що дозволяє йому в повному обсязі і у встановлені терміни виконувати договірні зобов'язання. Підприємства - партнери також мають свої системи забезпечення економічної безпеки. Все це дозволяє здійснювати на основі взаємного інтересу взаємодію при проведенні заходів спрямованих на протидію несприятливим факторам, які несуть загрозу економічній безпеці підприємства. Взаємодія може бути у формі взаємного обміну інформацією про нові загрози для діяльності підприємств, надання допомоги в посиленні фізичного захисту підприємств для відображенні рейдерської атаки і т.д.

Особлива роль у зовнішній підсистемі системи економічної безпеки підприємств належить суб'єктам недержавної системи безпеки України. До них відносяться спеціалізовані підприємства, які надають послуги бізнесу в сфері безпеки. У тому числі, охоронні підприємства, які здійснюють на основі укладених договорів охорону об'єктів, вантажів, що перевозяться, а також забезпечують особисту безпеку власників підприємств і членів їх сімей. Підприємства, котрі займаються розробкою і випуском спеціальної техніки в

тому числі засобів індивідуального захисту, сигналізації, відеоспостереження, фізичного захисту об'єктів, захисту інформації від несанкціонованого доступу, спеціального форменного одягу. А також консалтингові фірми, які надають інформаційні послуги в сфері безпеки бізнесу.

В умовах економічної кризи на діяльність вітчизняних підприємств постійно впливає значне число несприятливих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Всі їх необхідно враховувати при організації діяльності системи економічної безпеки, щоб своєчасно і адекватно протидіяти. У цих умовах успішна діяльність із забезпечення економічної безпеки підприємства в значній мірі залежить від ефективності механізму управління. При прийнятті управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства необхідно враховувати значну кількість факторів загроз зовнішнього і внутрішнього середовища. При цьому особливу увагу слід приділяти процесам, які відбуваються у зовнішньому середовищі, тому що саме тут з одного боку знаходяться, нові можливості для розвитку підприємства, а з іншого боку формуються головні загрози його економічної безпеки.

В умовах економічної кризи загрози економічній безпеці підприємства формуються в різних сферах. Вони можуть надавати пряме чи непряме вплив на діяльність підприємства і його економічну безпеку. На рисунку 2 показана модель впливу факторів загроз зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства. Особливістю запропонованої моделі, є те, що вона розглядає не тільки зовнішнє середовище безпосередньо підприємства, але також пропонує розглядати зовнішнє середовище підприємств - партнерів та підприємств - конкурентів, де також можуть формуватися серйозні загрози для економічної безпеки підприємства.

Враховуючи те, що загроз економічній безпеці дуже багато, необхідно їх диференціювати. Для цього слід в першу чергу розділити їх на загрози прямої і непрямой дії. Це можливо зробити за умови глибокого моніторингу та аналізу

процесів, які відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємства.

Тільки виявлення, аналіз і оцінка існуючих загроз дозволить виділити ті з них, які здійснюють прямий негативний вплив на діяльність підприємств. Цим загрозам необхідно приділити особливу увагу з боку системи економічної безпеки підприємства. Слід пам'ятати, що у кожного підприємства є своє зовнішнє середовище, а в ній можливості і загрози для діяльності підприємства.

Тому представлену на рисунку 2 модель впливу факторів загроз зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства слід розглядати як чисто теоретичну, і яка не має відношення до конкретного підприємства.

При вивченні зовнішнього середовища необхідно приділяти увагу не тільки процесам, які відбуваються безпосередньо навколо підприємства. Слід також звернути пильну увагу на те, що відбувається у зовнішньому середовищі підприємств - партнерів та підприємств - конкурентів. Це обумовлено тим, що при сприятливому розвитку процесів у зовнішньому середовищі підприємств - партнерів вони зміцнюють свої позиції на ринку і підвищують свою економічну безпеку. У цьому випадку ступінь їх надійності зростає, і вони не несуть загрозу економічній безпеці підприємства через невиконання своїх договірних зобов'язань. І навпаки, якщо в зовнішньому середовищі підприємств - партнерів відбуваються несприятливі процеси, негативно впливають і здатні вплинути на їх економічну діяльність, то в цьому випадку виникає загроза невиконання або неповного виконання підприємствами-партнерами своїх договірних зобов'язань. В цьому випадку об'єктивно виникає загроза збою в роботі підприємства, а це означає появу загрози його економічній безпеці.

Рис. 2. Модель впливу факторів загроз зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємства

Джерело: розроблено автором

Такий же підхід доцільно застосувати і щодо оцінки зовнішнього середовища підприємств-конкурентів. У цьому випадку все слід оцінювати

навпаки. Якщо при вивченні зовнішнього середовища підприємств - конкурентів виявляються сприятливі для їх діяльності чинники, то можна припустити, що вони будуть розвиватися і підвищувати свою конкурентоспроможність, а значить нести пряму загрозу економічній безпеці підприємства через пропозицію більш привабливих для споживачів продуктів або послуг. І навпаки, якщо у зовнішньому середовищі підприємств-конкурентів виникають несприятливі для їх діяльності чинники, то можна припустити, що під їх впливом підприємства - конкуренти знизять темпи свого розвитку і конкурентоспроможність. А це означає, що стануть представляти меншу небезпеку для підприємства. Ось для чого необхідно вивчати не тільки зовнішнє середовище підприємства, а також зовнішнє середовище підприємств - партнерів та підприємств - конкурентів. Без цього повної та об'єктивної інформації про існуючі та можливі загрози для діяльності підприємства і його економічної безпеки, необхідної для прийняття управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства, не отримати.

Проведення постійного моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства з метою виявлення та ідентифікації небезпек і загроз економічній безпеці підприємств, а також прогнозування їх можливого розвитку і визначення можливого збитку, який вони можуть завдати економіці підприємств є одним з найбільш важливих і складних завдань системи економічної безпеки, без успішного вирішення якого неможливо створити ефективні механізми управління діяльністю системи економічної безпеки.

Керівникам підприємств для прийняття правильних рішень по веденню бізнесу та забезпечення його безпеки, перш за все, потрібна об'єктивна і максимально повна інформація про процеси, що відбуваються на ринку, і в першу чергу в тих його сегментах, де працює підприємство. Тому постійний пошук інформації необхідної для прийняття правильних управлінських рішень на стратегічному та оперативному рівнях, є однією з пріоритетних задач системи економічної безпеки підприємств. Успішне її рішення дозволить керівникам і провідним фахівцям підприємств не тільки розробити хорошу

стратегію економічної безпеки, але і забезпечити успішну її реалізацію в процесі ефективного оперативного управління діяльністю всіх суб'єктів системи економічної безпеки.

Це можливо здійснити тільки при наявності в системі економічної безпеки високопрофесійного спеціалізованого підрозділу інформаційно-аналітичного забезпечення. Даний підрозділ може входити до складу служби економічної безпеки підприємств або бути окремим його структурним підрозділом, який безпосередньо підпорядковується керівнику підприємства.

Основним призначенням даного підрозділу є своєчасне забезпечення керівників підприємства та його системи економічної безпеки достовірною інформацією про процеси, які відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі. Це стосується визначення нових напрямків для розвитку бізнесу, а також своєчасне виявлення нових і трансформацію існуючих загроз для його економічної безпеки. Дана інформація необхідна для прийняття правильних рішень на стратегічному та оперативному рівні управління підприємством.

На інформаційно-аналітичний підрозділ підприємства покладається рішення наступних завдань:

- здійснення постійного моніторингу процесів, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємств;
- своєчасне виявлення, аналіз і оцінка сприятливих факторів для діяльності підприємств;
- своєчасне виявлення, аналіз і оцінка несприятливих чинників для діяльності підприємств;
- вивчення та прогнозування дій конкурентів;
- вивчення та прогнозування поведінки партнерів;
- вивчення поведінки споживачів продукції підприємств і прогнозування можливих змін їх переваг;
- вивчення, аналіз і прогнозування змін у внутрішній політиці держави;

- вивчення, аналіз і прогнозування розвитку зовнішньополітичної діяльності держави стосовно тих країн, де підприємства здійснюють свою зовнішньоекономічну діяльність;
- виявлення, вивчення і оцінка інноваційних продуктів того сегмента економіки в якому працює підприємство;
- виявлення і оцінка інноваційних технологій, матеріалів відповідають профілю діяльності підприємств;
- вивчення процесів, які відбуваються в світовій економіці і визначення ступеня їх загрози для того сегмента економіки де працюють підприємства та інших.

З огляду на, що на інформаційно - аналітичний підрозділ покладається вирішення складних завдань, пов'язаних з пошуком і систематизацією та аналізом інформації в умовах високої невизначеності процесів, які відбуваються в суспільстві, економіці і політиці в його складі повинні бути висококваліфіковані аналітики та фахівці в галузі конкурентної розвідки. Крім цього рішення задач пов'язаних з вивченням ринку і дій конкурентів доцільно залучати маркетологів підприємства.

В умовах економічної кризи для забезпечення успішної діяльності вітчизняних підприємств необхідно створювати такі системи економічної безпеки, які зможуть забезпечити комплексну протидію всім існуючим і можливим загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища.

Сучасні системи економічної безпеки повинні використовувати всі власні ресурси підприємств, а також ресурси зовнішніх організацій, які необхідно розглядати як зовнішні суб'єкти систем економічної безпеки підприємств. До зовнішніх суб'єктів системи економічної безпеки слід відносити, в першу чергу, органи державної влади та правоохоронні органи, які за своїм функціональним призначенням несуть пряму відповідальність за забезпечення національної безпеки в сфері економіки. Необхідно в системі економічної безпеки в повній мірі задіяти також можливості суб'єктів недержавної системи безпеки України, в тому числі охоронних підприємств, служб безпеки партнерів по бізнесу,

консалтингових фірм в сфері безпеки, підприємств, які виробляють технічні засоби забезпечення безпеки та інших.

Для того, щоб отримати синергетичний ефект в системі економічної безпеки підприємства, необхідно особливу увагу звернути на створення в системі управління ефективного механізму взаємодії, за допомогою якого можна скоординувати підготовку, всебічне забезпечення і своєчасне проведення спільних заходів з протидії загрозам для діяльності підприємства і його економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи. Монографія. / Кириченко О.А., Захаров О.І., Денисенко М.П. та ін. // К.: ТОВ "Дорадо-Друк" – 2010. – 412 с.
2. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. Монографія. / Козаченко Г.В., Захаров О.І., Ляшко О.М. та ін.// Луганск: Видавництво Східноукраїнського національного університету. 2011.- 284 с.
3. Теоретико-методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности. Монографія. / Захаров О.І., Пригунов П.Я., Гнилицкая Л.В. // К.: ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. – 290 с.
4. Захаров О.І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств /Захаров О.І.// Вчені записки університету «КРОК», – 2012.- № 31. – С. 80- 88.
5. Захаров О.І. Механізм взаємодії влади та бізнесу в системі економічної безпеки /Захаров О.І.// Черкаси: Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету (Економічні науки), випуск 12, частина 3. 2015. - 150 с.

6. Захаров О.І. Синергетичний ефект в системі економічної безпеки підприємства /Захаров О.І.// Черкаси: Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету (Економічні науки), випуск №1. - 2016. - 151 с.
7. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко - К: Лібра, 2003. - 280с.
8. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. – СПб: “Алетейя” 1999.-144с.
9. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 21. 04. 02 / Л. Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.
10. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. – М. : Ось-89, 2003. – 352 с.